

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ТА РЕДАГУВАННЯ

УДК 007:655.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.5.2/52>

Кошелюк О. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Благовірна Н. Б.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВИДАВНИЧА ГРАМОТНІСТЬ У КРОСМЕДІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ДОСВІД РЕДАКТОРСЬКОЇ САМООСВІТИ

Статтю присвячено дослідженню видавничої грамотності у кросмедійному середовищі через освітню діяльність «The Publishing Training Centre» (Велика Британія) та «Litosvita» (Україна).

Презентоване дослідження опирається на аналіз 64 навчальних курсів зазначених платформ, які формують видавничу грамотність західної та східноєвропейської традиції та розраховані на широку аудиторію: 18 повноцінних розроблених англomовних курсів із теоретичним матеріалом, практичними завданнями та інтерактивами («The Publishing Training Centre») та 46 україномовних онлайн-курсів з різномірним наповненням та тривалістю («Litosvita»). Особливу увагу у статті зосереджено на порівнянні британського та українського кросмедійного середовища для опанування навичок видавничої грамотності. Виявлено чимало спільних рис, зокрема, щодо місійності популяризації видавничої грамотності серед широкої аудиторії, потреб залучення початківців та інших гравців видавничого ринку до глибшого розуміння процесу редакторського опрацювання текстів і роботи з читачами, авторами, дизайнерами, ілюстраторами, перекладачами тощо.

Наложується, західні кросмедійні освітні середовища для самонавчання редакторській справі демонструють вектори розвитку і для українських платформ: 1) тематика пропозицій із підвищення видавничої грамотності в українському цифровому просторі повинна бути чітко спланованою, охоплювати всі види діяльності видавця, 2) мати різні рівні (для ознайомлення з професією і для удосконалення фахівців), 3) поєднувати цікаві виклади та інтерактивні навчальні вправи, 4) описувати, удосконалювати навчальні матеріали, 5) пропонувати цікаві книги від задіяних лекторів, 5) розповідь про самих лекторів і їх досягнення (спрацьовує як іміджева реклама).

Дослідження виявило, що для тренування видавничої грамотності професіоналів-редакторів передбачено розширену та поглиблену підготовку з редагування, коректури, загальних редакторських навичок чи ведення переговорів, а також копірайтингу і рерайтингу для видавців. Для початківців доступна тематика щодо особливості професії сучасного видавця, починаючи з основ авторського права, роботи з авторами, перших кроків у застосуванні штучного інтелекту та спеціальних технічних навичок роботи з текстами. Активний розвиток електронної взаємодії між авторами контенту, редакторами і читачами визначив видавничу грамотність як метанавичку в інформаційному світі.

Доведено, що в українському сегменті поява і розвиток онлайн-курсів для редакторської самоосвіти бачиться спробою повернення фаху редактора суспільної ваги та уваги, заохочення видавців-практиків до передачі професійного досвіду. Це продовжує дискусію щодо потреби перегляду й посилення академічної галузевої підготовки редакторів.

Ключові слова: видавнича грамотність, кросмедіа, самоосвіта, цифрове редакторство, видавничий процес, видавнича культура, читачька аудиторія, іміджева реклама.

Постановка проблеми. Останнім часом у видавничій сфері відбувається переформатування медіастратегій з ухилом у бік цифровізації, спрямованої на розширення освітніх диджитал-майданчиків, де відбувається популяризація цифрового контенту із видавничої грамотності в різних середовищах для охоплення якомога більшої аудиторії: від професіоналів галузі до початківців. З одного боку, активні цифрові взаємодії у «Галактиці Гуглберга» [7, с. 6] призвели до затребуваності універсальних редакторів для конвергентних медій, зростання цінності редакторських знань. А з іншого боку, це ще більше оприявило проблему редакторської освіти і самоосвіти, яка не перший рік віталізована у професійному академічному середовищі, зокрема, у працях і доповідях відомої української професорки Н. Зелінської. Ідеться про «недопоцінованість» [2] редакторської праці і системну «невидимість» [2] фаху редактора у сфері підготовки фахівців журналістики, яка віднедавна стала «розчинятися» в оновленій назві освітньої галузі «С». Створюється значний дисонанс між західними та українськими моделями популяризації редакторства та поширенням видавничої грамотності.

Н. Зелінська наголошує: «кроками до реабілітації редагування як фаху та необхідної для суспільства діяльності має стати виведення його із зони «невидимості» /.../ у вигляді пояснень, демонстрації найвиразніших прикладів, промоції редакторського фаху та ефективності його наслідків у контексті формування якісного культурного ландшафту» [2, с. 195]. І, як бачимо, одним із варіантів поширення основ книжкової справи та відновлення справедливого поцінування редакторської підготовки можуть стати численні кросмедійні платформи освітніх курсів із видавничої грамотності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню редакторства, місії та ролі редактора у цифровому світі присвячено розвідки таких вітчизняних науковців, як Н. Благовірна [1; 4], Н. Зелінська [2; 3], Е. Огар [5], Я. Прихода [6], М. Тимошик та ін. Видавнича грамотність як частина цифрової грамотності є предметом розлогого дослідження у розвідках С. Міккі та І. Катлера [9]. Загалом компетентностям роботи в інформаційному просторі, висвітленню новітніх ідей видавничої та інших різновидів цифрової грамотності присвячено публікації таких дослідників, як Г. Тінмаз, Т. Лі, Т. Фанеа-Івановічі, Г. Бабер [11] та ін.

Постановка завдання. Мета нашої розвідки – дослідження видавничої грамотності у кросмедійному середовищі через освітню діяльність «The Publishing Training Centre» (Велика Британія) та «Litosvita» (Україна).

Виклад основного матеріалу. Видавнича грамотність у найширшому плані може охоплювати будь-яку діяльність зі створення та публікації контенту на різних цифрових платформах. Як і більш професійну підготовку до випуску друкованої або цифрової продукції авторами. Видавничу грамотність дослідники бачать у контексті поняття «інформаційних компетентностей» [9] та «критичної цифрової грамотності» [11].

Популяризуючи редакторську освіту серед зацікавленої аудиторії не тільки на аматорському, а й професійному рівнях, британський ресурс «The Publishing Training Centre» [10] пропонує користувачам до вибору навчальні короткострокові програми з 8 тематичних напрямків, які охоплюють більшість видавничих процесів, включно з менеджментом та проектною діяльністю: 1) робота над цифровими та веб-проектами, 2) редакторська майстерність початкового та поглибленого рівня, 3) маркетингові проекти, 4) управління людьми, ведення переговорів, 5) управління проектами, 6) авторське право у видавничій справі, 7) система продажів, 8) особисті навички видавничої кар'єри.

Загалом, як свідчать дані таблиці 1, представлено 18 повноцінних розроблених курсів із теоретичним матеріалом, практичними завданнями та інтерактивами: 6 для професіоналів-редакторів, що передбачають розширену та поглиблену підготовку з редагування, коректури, загальних редакторських навичок чи ведення переговорів, а також копірайтингу і рерайтингу для видавців. Удвічі більше курсів доступні для початківців з метою показати особливості професії сучасного видавця, починаючи з основ авторського права, роботи з авторами, перші кроки в застосуванні штучного інтелекту та спеціальних технічних навичок роботи з текстами.

Кросмедійне навчальне середовище «The Publishing Training Centre» [10] пропонує у вільному доступі додаткову навчальну та навчально-методичну літературу. Це електронні підручники, посібники від практиків-видавців щодо особливостей процесу редакторської роботи: наприклад, навчальний посібник «Редагування з екрану» Енн Вадінген, консультантки з питань видавничої справи та головної редакторки видання «Правила Нью-Гартса: Оксфордський посібник зі стилю», книга «Замовлення та управління списками для

Навчальні курси видавничої грамотності «The Publishing Training Centre»

Для початківців	Для досвідчених редакторів	Додаткові навчальні видання
Авторське право – основи	Розширене редагування текстів	Ахерн М. Копірайтинг та коректура
Управління редакційними проектами	Розширені навички ведення переговорів	Вадінгем Е. Редагування з екрану
Редакторські навички для всіх	Розширена коректура	Стоунс Б., Фергюсон С. Дитяче видавництво
Вступ до навичок редагування	Копірайтинг для видавців	Стюарт К. Контракти видавців
Застосування штучного інтелекту: інструменти, етика та перші практичні кроки	Рерайтинг та детальне редагування	Ренценбрінк К. Авторський погляд на редакційні стосунки
Граматика та пунктуація – основи	Прогрес у редакторських навичках	Гуркомб А. Фінанси у видавничій справі
Як розмічати PDF-файли за допомогою Adobe Acrobat		Саймонс К. Стратегія видавництва
Семінар з редагування ліній		Гарві Дж, Ірландія Г. Маркетинг у цифрову епоху
Опануйте мистецтво видання графічних романів		Горн А., Булл К. Соціальні мережі для академічних видавців
Інструментарій видавничої стратегії		Кольєр С., Донован Дж. Просування у видавничій справі
Робота з авторами		Черрі П. Замовлення та управління списками для видавництв освітньої літератури
Письменство для онлайн-аудиторії		

видавництв освітньої літератури» авторства Пола Черрі, директора видавництва «UK Curriculum». Самоосвіті з видавничої грамотності сприяють також допоміжні видання з теми фінансів і видавничого менеджменту, покликані підвищити обізнаність зі структурою і навичками фінансових інструментів у видавництвах. Зокрема, книга Алана Гуркомба «Фінанси у видавничій справі» знайомить з аналітичною роботою, звітністю і фінансовим плануванням у видавництві. Алан Гуркомб – головний операційний директор «Hodder Education», член Інституту дипломованих бухгалтерів Англії та Уельсу, обіймав керівні посади у фінансовій та видавничій сферах у видавництвах «Scholastic UK» та «Egmont UK». Автори посібників наголошують на універсальності знань та великому власному практичному досвіді, що доповнюватиме знання з редакторського фаху різноманітним корисним контентом та показує різні сторони діяльності видавництва, редакторів та їх взаємодій з авторами і текстами.

Поширення видавничої грамотності серед зацікавленої аудиторії в Україні відбувається через електронні ресурси, навчальні курси, видавничі проекти тощо. Одним із найбільш популярних із подібними функціями до «The Publishing Training Centre» є медіаресурс «Litosvita» [8], зокрема,

це і широкий спектр різноманітних навчальних онлайн курсів з редакторської майстерності та видавничого бізнесу, а також дотичних сфер діяльності, як-от: літературознавства, світової літератури, сценарного мистецтва, журналістики, письменства і перекладу, дизайну текстів і книг. Цільовою аудиторією такої редакторської самоосвіти є молоді фахівці, автори, працівники творчих професій, окремо є пропозиції для аудиторії середнього та старшого шкільного віку (наприклад, «Підліткова школа журналістики» або ж «Підліткова літературна школа»).

«Litosvita» пропонує до вивчення 46 навчальних курсів, які здатні підвищити загальну видавничу грамотність. Однак на відміну британського сайту, тут немає поглибленого рівня, тож усі курси пропонувано для потреб початківців, які хочуть вперше опублікувати чи написати твір, або ж для представників редакторської сфери чи книжкових менеджерів з невеликим досвідом. Більшість навчальних матеріалів доступна онлайн у записі, їх тематична розгалуженість поряд із незначною тривалістю (окремі навчальні курси складаються з 2–3 лекцій) визначають їх як допоміжні нетривалі інструменти покращення видавничої грамотності.

У таблиці 2 вказано ті з навчальних курсів «Litosvita», які безпосередньо пов'язані з редак-

торським фахом (це 26% усіх репрезентованих онлайн-дисциплін).

Зважаючи на те, що українська система освіти дедалі більше розмиває поняття редакторського фаху, у цьому переліку самоосвітніх редакторських пропозицій навчання опинилися базові для видавничої справи та редагування дисципліни, щоправда, у дуже зменшеному і спрощеному вигляді, як-от: «Книжковий бізнес», «Редагування», «Верстка» тощо. Жодних додаткових доступних навчальних / навчально-методичних видань не передбачено, як і поглиблених фахових курсів від найкращих редакторів (а «Litosvita» таки позиціонує себе як освіта від найкращих лекторів).

Видавнича грамотність у випадку українського медіаресурсу спрямована на дуже поверхове знайомство з редакторською творчістю, не відображає усіх етапів діяльності редактора і його важливої місії – «наставницьких функцій» [3, с. 70]. Презентовані назви навчальних онлайн-курсів є короткими, малоінформативними, тож заглиблення в творчу індустрію редакторської майстерності і – найголовніше – залишення в професії у цьому випадку малоімовірне. Натомість західні кросмедійні освітні середовища для самонавчання редакторській справі демонструють вектори розвитку: 1) тематика пропозицій із підвищення видавничої грамотності в українському цифровому просторі повинна бути чітко спланованою, охоплювати всі види діяльності видавця, 2) мати різні рівні (для ознайомлення з професією і для удосконалення фахівців), 3) поєднувати цікаві виклади та інтерактивні навчальні вправи, 4) описувати, удосконалювати навчальні матеріали, 5) пропонувати

цікаві книги від задіяних лекторів, 6) розповідь про самих лекторів і їх досягнення (спрацьовує як іміджева реклама). Рис. 1 показує характеристики навчальних курсів підвищення видавничої грамотності у порівняльному контексті.

Удосконалення систем редакторської самоосвіти у західному світі та у вітчизняному медіапросторі є першорядним завданням не тільки для культурно-історичного поступу, а й для відновлення справедливості у поцінуванні праці тих видавців, редакторів, завдяки кому ця культура має здатність набувати ваги для майбутніх поколінь і самовизначати націю через якісну книгу і глибокі сенси. Українська видавнича культура – від культури читання до співтворення – потребує оновлення базової видавничої грамотності, бо не побачивши у попередні роки «небезпеки в заниженні статусу редакторів» [1, с. 130], зараз не спроможна подолати ці виклики навіть з урахуванням численних пропозицій редакторської самоосвіти. Стає цілком зрозуміло: кілька десятків професійно зроблених навчальних курсів можуть тільки доповнити, але не забезпечити повністю підготовку сучасного фахівця-редактора.

Висновки. Підсумовуючи наше дослідження, вкажемо, що активний розвиток електронної взаємодії між авторами контенту, редакторами і читачами визначив видавничу грамотність як метанавичку в інформаційному світі, що може суттєво покращити наше бачення автора, тексту і процесу публікування й ширення знань. Видавнича грамотність попри свою важливість у цифровому середовищі популяризує редакторську самоосвіту серед широкої аудиторії, хоч і не заміняє (це

Таблиця 2

Навчальні курси видавничої грамотності «Litosvita»

Для початківців	Для досвідчених редакторів	Додаткові навчальні видання
Літературний переклад	---	---
Сценаристика		
Редагування		
Книжковий бізнес		
Курс письменницької майстерності		
Копірайтинг		
Книжкова ілюстрація		
Верстка		
Янг едалт і все навколо		
Як написати і видати дитячу книгу		
Продуктивний читач: як взяти від книжки більше		
Літературний репортаж		

Рис. 1. Порівняльна характеристика навчальних курсів видавничої грамотності «The Publishing Training Centre» (Велика Британія) та «Litosvita» (Україна)

апріорі неможливо) повноцінну освіту та здобуття фаху редактора. Професійна підготовка редактора дає цілісне та повноцінне уявлення щодо ролі редактора й видавця, а різноманітні практичні онлайн-курси, кросмедійні освітні платформи, порадики, довідники чи окремі блоги тільки доповнюють професійний розвиток представників творчих індустрій.

Порівняльний аналіз британського та українського кросмедійного середовища для опанування навичок видавничої грамотності на прикладі відповідно «The Publishing Training Centre» (Велика Британія) та «Litosvita» (Україна) виявив чимало спільних рис, зокрема, щодо місійності популяризації видавничої грамотності серед широкої аудиторії, потреб залучення початківців та інших

гравців видавничого ринку до глибшого розуміння процесу редакторського опрацювання текстів і роботи з читачами, авторами, дизайнерами, ілюстраторами, перекладачами тощо. Окремі теми фінансового та проєктного менеджменту, застосування новітніх алгоритмів роботи штучного інтелекту у видавничій справі варті окремих досліджень та наукових розвідок.

В українському сегменті поява і розвиток онлайн-курсів для редакторської самоосвіти бачиться і спробою повернення фаху редактора суспільної ваги та уваги, заохочення видавців-практиків до передачі професійного досвіду. А це знову ж таки продовжує дискусію щодо потреби перегляду й посилення академічної підготовки редакторів.

Список літератури:

1. Благовірна Н. Перевідкриття «Інформації брутто», або Реконфігурація всесвітнього «навчального плану» та ролі редактора луцьким видавничим середовищем. *Поліграфія і видавнича справа*. 2017. № 1. С. 129–144.
2. Зелінська Н. «Невидимість» як причина недопоцінованості, або ще раз про суспільну реабілітацію редакторського фаху. *Поліграфія і видавнича справа*. 2023. Вип. 2 (86). С. 194–225.
3. Зелінська Н. Редагування як форма соціальної відповідальності: на перехресті дослідницьких парадигм. «Наука байдужа до біографій своїх творців...»: вибрані твори. Львів: Українська Академія друкарства, 2013. С. 66–73.
4. Кошелюк О., Благовірна Н., Рожило М. В епоху цифрових комунікацій: нові візії медіаредакторства. *Поліграфія і видавнича справа*. 2021. № 1 (81). С. 89–99.
5. Огар Е. Медіаосвіченість видавців в епоху цифрових технологій: актуальні проблеми професійного вишколу. *Поліграфія і видавнича справа*. 2017. № 1 (73). С. 108–115.
6. Прихода Я. Редактор у системі соціальних комунікацій. *Вісник книжкової палати*. 2011. № 12. С. 18–20.
7. Gennaro S., Miller B. Critical Media Literacy in the Googleburg Galaxy. *Media Literacy and Academic Research*. 2020, Vol. 3, No. 2, p. 6–22.
8. Litosvita. URL: <https://litosvita.com> (дата звернення: 25.10.2025)
9. Mikki S., Cutler I. Publishing Literacy for Researchers. *Nordic Journal of Information Literacy in Higher Education*. 2010. № 3(1). URL: <https://doi.org/10.15845/noril.v3i1.134> (дата звернення: 25.10.2025)
10. The Publishing Training Centre. URL: <https://www.publishingtrainingcentre.co.uk/> (дата звернення: 25.10.2025)

11. Tinmaz H., Lee Y.-T., Fanea-Ivanovici M., Baber H. A systematic review on digital literacy. *Smart Learning Environments*. 2022. № 9 (21). URL: <https://doi.org/10.1186/s40561-022-00204-y> (дата звернення: 25.10.2025)

Kosheliuk O. V., Blahovirna N. B. PUBLISHING LITERACY IN CROSS-MEDIA ENVIRONMENT: COMPARATIVE EXPERIENCE OF EDITORIAL SELF-EDUCATION

The article is devoted to the investigation of publishing literacy in a cross-media environment through the educational activities of «The Publishing Training Centre» (United Kingdom) and «Litosvita» (Ukraine).

The presented study is based on an analysis of 64 training courses on these platforms, which shape publishing literacy in the Western and Eastern European traditions and are designed for a wide audience: 18 fully developed English-language courses with theoretical material, practical tasks, and interactive elements («The Publishing Training Centre») and 46 Ukrainian-language online courses with varied content and duration («Litosvita»). The article focuses on a comparative analysis of the British and Ukrainian cross-media environments for mastering publishing literacy skills. Many common features have been identified, in particular, regarding the mission of promoting publishing literacy among a wide audience, the need to involve beginners and other players in the publishing market in a deeper understanding of the process of editing texts and working with readers, authors, designers, illustrators, translators, etc.

It should be noted that Western cross-media educational environments for self-study in editing demonstrate vectors of development for Ukrainian platforms as well: 1) the topics of proposals for improving publishing literacy in the Ukrainian digital space should be clearly planned and cover all types of publishing activities, 2) have different levels (for familiarization with the profession and for improving specialists), 3) combine interesting lectures and interactive learning exercises, 4) describe and improve learning materials, 5) offer interesting books from the lecturers involved, 5) tell about the lecturers themselves and their achievements (works as image advertising).

The study found that training in publishing literacy for professional editors includes extensive and in-depth training in editing, proofreading, general editing skills, negotiation, as well as copywriting and rewriting for publishers. For beginners, topics are available on the specifics of the modern publishing profession, starting with the basics of copyright, working with authors, first steps in applying artificial intelligence, and special technical skills for working with texts. The active development of electronic interaction between content authors, editors, and readers has defined publishing literacy as a meta-skill in the information world.

It has been proven that in the Ukrainian segment, the emergence and development of online courses for self-education in editing is seen as an attempt to restore the profession of editor to its former social importance and attention, encouraging practicing publishers to pass on their professional experience. This continues the discussion about the need to review and strengthen the academic education of editors.

Key words: publishing literacy, cross media, self-education, digital editing, publishing process, publishing culture, readership, image advertising.

Дата надходження статті: 27.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025